

Rapportage weerbaarheid van *de sector* *Gas* tegen ernstige elektriciteit- en telecommunicatie-uitval

In opdracht van de ministeries van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties/DG Veiligheid en Economische Zaken/DG
Energie en Telecom

Rapportage weerbaarheid van *de sector Gas* tegen ernstige elektriciteit- en telecommunicatie-uitval

Nationaal Adviescentrum Vitale Infrastructuur (NAVI)
Nationale Infrastructuur ter bestrijding van CyberCrime (NICC)

Plaats: Den Haag

Datum: april 2010

Versie: 1.3

Inhoud

0. Managementsamenvatting	4
1. Toelichting onderzoek	6
1.1 Inleiding en achtergrond	6
1.2 Doel- en vraagstelling	6
1.3 Uitgangspunten	7
1.4 Afbakening	7
1.5 Vertrouwelijkheid (Groen)	7
1.6 Leeswijzer	8
2. Kritische processen vitale infrastructuur gas	9
2.1 Gaswinning en –behandeling	9
2.2 Gastransport en -distributie	10
3. Bevindingen: weerbaarheid tegen elektriciteituitval	11
3.1 Inhoudelijke bevindingen	11
3.2 Procesmatige bevindingen	14
4. Bevindingen: weerbaarheid tegen uitval telecommunicatie	16
4.1 Inhoudelijke bevindingen	16
4.2 Procesmatige bevindingen	18
5. Conclusie	19
Bijlage A: Infrastructuur Gas	21
Gaswinning- en behandeling	21
Gastransport en -distributie	23
Bijlage B: Gebruikte documentatie	25
Bijlage C: Wet en Regelgeving	27
De Gaswet	28
Besluit leveringszekerheid Gaswet	28
Technische codes	28
De EPCIP-richtlijn	29

0. Managementsamenvatting

De gasector behoort tot de vitale sectoren en het leveren van gas behoort tot de vitale producten en diensten. De Nederlandse samenleving is sterk afhankelijk van een ongestoorde gasvoorziening. Dit rapport is een verslag van de eerste stap in het proces om waar nodig de weerbaarheid van de gasector ten aanzien van elektriciteit en telecommunicatie uitval te vergroten. Tijdens het verloop van het project werd duidelijk, dat het vergroten van de weerbaarheid van vitale sectoren niet zozeer een project is met een duidelijk eindpunt, maar veel meer een proces. Een proces dat bestaat uit het in kaart brengen van de huidige situatie om op basis daarvan samen te bespreken wat de gewenste situatie is en hoe daar te komen.

Samen met de sector gas zijn de kritische kernprocessen en de afhankelijkheden van elektriciteit en telecommunicatie in kaart gebracht. Gaswinning, -behandeling, -transport en -distributie zijn de kritische kernprocessen binnen de gasector. Voor deze processen is men sterk afhankelijk van elektriciteit en in mindere mate van de telecomdiensten. [REDACTED].

De gasector is zich bewust van de afhankelijkheid van elektriciteit en telecommunicatie en ze heeft de nodige maatregelen getroffen om de continuïteit van de kritische processen niet te verstoren.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Opgemerkt dient te worden dat uitval van elektriciteit ook leidt tot een sterk verminderde gasafname omdat gasapparaten vanwege het ontbreken van elektriciteit niet meer functioneren.

¹ Nadat de gasleverantie weer normaal is moeten de Regionale netbedrijven (RNB's) alle aansluitingen één voor één nalopen voordat de distributieleidingen weer onder druk gezet worden; dit wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van gastoestellen bij de klanten, die niet automatisch afschakelen indien de gasdruk wegvalt.

Een grootschalige en langdurige uitval van telecommunicatie leidt niet tot discontinuïteit van de kritische processen omdat deze processen ook zonder telecommunicatie doorgang hebben. Als achtervang heeft de gasketen toegang tot het nationale noodnet, zijn er semafoons en is Gasunie aangesloten op C2000. Het gaswinning en –behandelingsproces draait door. Actuele informatie ontbreekt echter en de bereikbaarheid van mensen is moeilijker. Ook het gastransport en -distributieproces vinden doorgang.

Naar de mening van experts uit de gasketen is kortstondige uitval van telecommunicatie vervelend, omdat het transport onder andere niet kan worden verrekend, maar niet vitaal. De maatschappelijke veiligheid komt niet in het geding. Grootschalige en langdurige uitval van Telecom levert problemen op in de transportzekerheid, omdat er niet meer adequaat gereageerd kan worden op verstoringen in het netwerk. Bij langduriger uitval neemt het risico op transportproblemen significant toe; hoe steil die lijn verloopt, is lastig in te schatten.

De sector is zich er echter van bewust dat in de toekomst de vitale processen in de gassector mogelijk meer afhankelijk zijn van telecommunicatie vanwege digitalisering en vooral de marktliberalisering; [REDACTED]

De sector is van mening, dat hele gasketen een vergelijkbaar nivo ten aanzien van de weerbaarheid dient na te streven en ziet voor zichzelf acties die ondernomen kunnen worden om de weerbaarheid te vergroten. Zij hebben echter ook wensen richting overheid, elektriciteit en telecommunicatie sector geformuleerd. Belangrijkste bevinding is dat informatie-uitwisseling tussen sectoren het inzicht en bewustzijn ten opzichte van weerbaarheid tegen elektriciteit en telecommunicatie uitval vergroot. Met dit rapport is een proces op gang gebracht, waarbij betrokken partijen de huidige situatie in beeld hebben. De volgende stap is het verder in beeld brengen van de gewenste situatie en hoe daar te komen.

1. Toelichting onderzoek

1.1 Inleiding en achtergrond

Dit rapport is een verslag van de eerste stap in een proces om waar nodig de weerbaarheid van de vitale sectoren ten aanzien van de uitval van elektriciteit en telecommunicatie uitval te vergroten. Fase 1 van dit project omvat de vitale sectoren elektriciteit, telecommunicatie, financiën en gas. In fase 2, die vanaf april 2010 wordt uitgevoerd, komen de resterende vitale sectoren aan de orde.

Tijdens het verloop van het project werd duidelijk, dat het vergroten van de weerbaarheid van vitale sectoren niet zozeer een project is met een duidelijk eindpunt, maar veel meer een proces. Het is een proces, dat bestaat uit het in kaart brengen van de huidige situatie om op basis daarvan samen te bespreken wat de gewenste situatie is en hoe daar te komen. Al met al een proces dat nauw luistert en waarbij er veel partijen nodig zijn zoals vakdepartementen, bedrijven en brancheorganisaties.

Dit betekent onder andere geen uitgebreide rapportages en het vermijden van termen als eindrapportage en eindconclusie. In plaats daarvan is dit rapport een weergave van de eerste fase van dit proces, waarbij de weerbaarheid van de sector gas tegen uitval van elektriciteit en telecommunicatie in kaart is gebracht. Het document kan gebruikt worden als start bij de discussie, die plaats zal vinden tussen alle relevante partijen.

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van dit project is de weerbaarheid van de vitale sectoren ten aanzien van de uitval van elektriciteit en telecommunicatie te vergroten. Voor de gassector houdt dit in, dat er een antwoord gegeven moet worden op de weerbaarheidsvraag: *“is de gassector voldoende weerbaar tegen uitval van elektriciteit en telecommunicatie en op welke punten zou de weerbaarheid beter kunnen”*

Hierbij zijn de volgende resultaten geformuleerd:

- Er is een plan van aanpak opgesteld in nauwe samenwerking met de (partijen binnen de) sector en de vakdepartementen. Dit plan van aanpak is heel nadrukkelijk een coproductie van private en publieke partijen.
- De kritische kernprocessen en de afhankelijkheden van elektriciteit telecommunicatie per kritisch proces zijn in kaart gebracht.
- Er is een inschatting gemaakt van de mate van zelfvoorzienendheid of zelfredzaamheid. Hierbij wordt gekeken naar de kwantiteit/kwaliteit/beheersbaarheid van de dienstverlening binnen deze sector. Ook wordt gekeken naar de tijdsduur waarover deze dienstverlening operationeel kan blijven (inclusief de daarbij behorende voorwaarden).
- Per sector is tijdens het project intersectoraal overleg geïnitieerd om informatie-uitwisseling tussen de sectoren tot stand te brengen en om wederzijds begrip te bevorderen. Dit levert een bijdrage aan het vergroten van de weerbaarheid ten aanzien van uitval van elektriciteit en telecommunicatie.

Het project is uitgevoerd in samenwerking met de sector gas en het ministerie van Economische Zaken als verantwoordelijk vakdepartement.

1.3 Uitgangspunten

Bij de uitvoering van dit project zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- **Maatwerk per sector** Niet elke sector is op dezelfde manier georganiseerd en niet elke sector is op dezelfde manier met business continuïteit bezig. Daarom is binnen dit project gekozen voor maatwerk per sector. Maatwerk betekent in de praktijk vooral: het vinden van de juiste aanspreekpunten en sleutelpersonen binnen een sector en het afstemmen van de relevantie van de onderzoeksvragen met deze sleutelpersonen.
- **Aansluiting bij bestaande structuren** Voor het verkrijgen van draagvlak binnen de sectoren en het beperken van de belasting voor de sectoren is er in dit project voor gekozen zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande (overleg)structuren.
- **Betrokkenheid bronsectoren telecommunicatie en elektriciteit** Belangrijk voor dit traject is de betrokkenheid van de elektriciteit en telecommunicatie sector. De kennis van deze sectoren helpt bij het verkrijgen van inzicht in de weerbaarheid van vitale sectoren tegen elektriciteit en/ of telecommunicatie uitval.
- **Intersectorale aanpak** Dit project is er nadrukkelijk op gericht sectoren met elkaar in contact te brengen en informatie-uitwisseling te stimuleren met als doel de weerbaarheid ten aanzien van uitval te vergroten. Veel kennis over weerbaarheid is aanwezig binnen een sector maar ook de bronsectoren kunnen een rol spelen bij het vergroten van het inzicht in afhankelijkheden en de mogelijkheden voor het vergroten van de weerbaarheid. Vooral de bronsectoren elektriciteit en telecommunicatie spelen hierbij een belangrijke rol.
- **Sector-sector benadering:** Er is gekozen voor een sector-sector benadering. Dat betekent dat het contact tussen sectoren wordt gestimuleerd. De overheid treedt hierbij op als facilitator. Specifieke klant-leverancier gesprekken vallen hierbuiten. De consequentie van een sector-sector benadering is dat niet altijd de benodigde diepgang kan worden bereikt. Daarom is er daarnaast ruimte om overleg tussen klanten en leveranciers verder te faciliteren als wordt geconstateerd dat meer diepgang is vereist. Het faciliteren van deze vormen van overleg is dus mogelijk, maar valt wel buiten de scope van dit project.

1.4 Afbakening

Dit project richt zich binnen de gasector op de processen gaswinning, -behandeling, -transport en -distributie, omdat deze processen in eerder onderzoek zijn aangemerkt als de kritische processen in de gasketen.

Verder beperkt het onderzoek en daarmee het rapport zich tot Nederland.

Interviews en workshops zijn gehouden met [REDACTED]. Hiernaast is gebruik gemaakt van bestaande informatiebronnen.

1.5 Vertrouwelijkheid (Groen)

Dit document is gerubriceerd als GROEN (besloten) gebruik. De gepubliceerde informatie in dit document en bijbehorende bijlagen, is alleen bedoeld voor betrokken personen. Het gebruik van het document door een andere partij dan de geadresseerde(n) is toegestaan, mits deze partij hiertoe geautoriseerd is door een geadresseerde.

Verdere gedragsregels t.a.v. groene informatie

- Informatie wordt alleen gedeeld met een bepaalde groep van personen.
- Informatie mag selectief worden gedeeld met andere organisaties.
- Informatie mag worden gebruikt buiten een (beveiligde) kantooromgeving, bijvoorbeeld telewerken.
- Informatie is voorzien van het rubriceringniveau.
- Documenten zijn voorzien van doorlopende paginanummers, het totale aantal pagina's, datum en versienummer.

Schriftelijke informatie en gegevensdragers worden opgeborgen in de daarvoor bestemde afsluitbare kast.

1.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft in grote lijn de kritische processen van de gasector weer. In hoofdstuk 3 en 4 zijn de bevindingen ten aanzien van de weerbaarheid van de gasector tegen respectievelijk elektriciteit en telecommunicatie uitval uiteengezet. Hierbij is onderscheid gemaakt in inhoudelijke en procesmatige bevindingen. Hoofdstuk 5 omvat conclusies over de weerbaarheid van de gasector. Ten slotte volgen bijlagen over de infrastructuur, gebruikte documentatie en relevante wet- en regelgeving.

2. Kritische processen vitale infrastructuur gas

Aardgasvoorziening is als onderdeel van vitale sector energie aangemerkt als vitale dienst en product.² Aardgas wordt in Nederland primair gebruikt als brandstof voor elektriciteitsopwekking, verwarming van gebouwen, woningen en (industriële) ovens en voor het koken. De Nederlandse samenleving is sterk afhankelijk van een ongestoorde gasvoorziening. Gaswinning, -behandeling, -transport en -distributie zijn de kritische processen in de gasketen. Op dit moment geldt dat de gasketen voor deze processen sterk afhankelijk is van elektriciteit en in mindere mate van telecommunicatie. Hieronder volgt een korte omschrijving van de kritische processen gaswinning en -behandeling (§2.1) en gastransport en -distributie (§2.2) en de belangrijkste spelers in de gasketen. Zie *Bijlage A Infrastructuur Gas* voor een uitgebreidere omschrijving.

2.1 Gaswinning en -behandeling

Dit project heeft zich voor wat betreft de processen gaswinning en -behandeling gericht op de **Nederlandse Aardoliemaatschappij** (NAM). Zij voorziet in 75 procent van de totale gasproductie in Nederland en is daarmee de grootste en cruciale speler voor gaswinning en -behandeling. Het gas komt voor het grootste deel uit het Groningen-veld.³ [REDACTED]

De NAM onderscheidt de winputten in A, B en C locaties. [REDACTED]

[REDACTED] De C-locaties hebben een aanzienlijk kleiner energieverbruik en noemt men ook de 'kleine velden' [REDACTED]

[REDACTED] De C locaties zijn in het vervolg van dit onderzoek buiten beschouwing gelaten omdat bij uitval van C-locaties de processen gaswinning en -behandeling nauwelijks hinder ondervinden.

Tevens heeft de NAM tijdelijke **ondergrondse gasopslagen** in voormalige en lege gasvelden. Gas wordt daar zomers opgeslagen zodat bij extreme kou aan de Nederlandse gasvraag kan worden voldaan. [REDACTED]

Zonder elektriciteit kunnen de processen gaswinning en -behandeling niet plaatsvinden, tenzij de druk [REDACTED]

Gaswinning- en behandeling vinden bij telecommunicatie uitval doorgang.

² Een infrastructuur wordt als vitaal beschouwd als tenminste één van de volgende criteria van toepassing is: verstoring of uitval van een vitale sector, dienst of product veroorzaakt economische of maatschappelijke ontwrichting op (inter-)nationale schaal; verstoring of uitval leidt direct of indirect tot veel slachtoffers; de ontwrichting is van lange duur, het herstel kost relatief veel tijd en gedurende het herstel zijn vooralsnog geen reële alternatieven voorhanden. Ministerie van Binnenlandse Zaken, *Rapport Bescherming Vitale Infrastructuur*, 2005.

³ <http://www.nam.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

2.2 Gastransport en -distributie

Gasunie is voor gastransport de belangrijkste speler in Nederland. De regionale netbedrijven (RNB's)⁴ zijn de belangrijkste spelers voor gasdistributie. Gasunie is een Europees gasinfrastructuur bedrijf dat zorgt voor transport van aardgas door een gasnetwerk in Nederland en het noorden van Duitsland. De NAM is één van de productiebedrijven waarvan Gasunie haar te transporteren gas krijgt. Het gasnetwerk van Gasunie is één van de grootste gastransport hoge druk netten in Europa en bestaat uit meer dan 15.000 kilometer pijpleiding en 1300 gasontvangststations⁵ (GOS). Hiervan zijn in Nederland respectievelijk 12.000 kilometer pijpleiding en 1100 GOS-en aanwezig. De jaarlijkse doorzet van gas bedraagt in totaal 125 miljard kubieke meter per jaar.⁶

Gasunie biedt haar transportdiensten in Nederland aan via haar dochteronderneming **Gas Transport Services B.V. (GTS)**. GTS is beheerder van het landelijk gastransportnet en is verantwoordelijk voor de aansturing van het gastransport (de aanwezigheid van voldoende transportcapaciteit voor evenwicht in het transportnet) en de ontwikkeling van het binnenlandse gastransportnet en bijbehorende installaties. Zij biedt op een onafhankelijke manier gastransportdiensten aan en voert deze uit met als doel het mogelijk maken van een goed functionerende vrije gasmarkt. Dit is wettelijk vastgelegd. De Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMA), onderdeel Energiekamer, stelt de voorwaarden en tarieven vast en toetst deze normen uit de Gaswet.⁷

Het operationeel hart van Gasunie is de Centrale Commando Post (CCP). Het CCP bestuurt Gasunie de gastoevoer in heel het land. Het fysieke gastransport, hoe het gas stroomt en of de druk op peil blijft, wordt hier bewaakt. Bij het ontdekken van een storing wordt er gelijk actie ondernomen door de CCP. Bijvoorbeeld door op afstand afsluiters te sluiten of te openen met behulp van het computerprogramma ARGOS (Automate Remote Gastransmission and Online Simulation).⁸

De 12.000 kilometer transportleidingen van GTS lopen via het punt waar GTS het gas ontvangt (van bijvoorbeeld de NAM) tot de 1100 gasontvangststations (GOS). Hiertussen zijn 9 compressorstations, 9 mengstations en 75 meet- en regelstations (MRS) aanwezig die de kwaliteit en druk van het gas op peil houden. Aanvullend wordt op bepaalde MRS en GOS-en om veiligheidsredenen geurstof odorant toegevoegd zodat een eventuele uitstroming van gas door afnemers snel wordt opgemerkt. GTS odoriseert alle gas dat bestemd is voor de openbare gasvoorziening.

Op de GOS-en zijn partijen aangesloten die het gas (via leveranciers) aan de consument leveren. De klanten van de GTS zijn shippers, de regionale netbedrijven (RNB's)⁹ en direct aangeslotenen (industrieën en centrales) en ze hebben een contract met GTS. Aanvullend hebben de direct aangeslotenen en de shippers weer een contract met de leveranciers. Via de leveranciers en de regionale netbedrijven komt het gas bij de eindgebruiker (huishoudens, kantoorgebouwen etc.).¹⁰

[REDACTED]

⁴ [REDACTED]

⁶ <http://www.gasunie.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

⁷ <http://www.gastransportservices.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

⁸ <http://www.gastransportservices.nl>

⁹ [REDACTED]

¹⁰ <http://www.gastransportservices.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

3. Bevindingen: weerbaarheid tegen elektriciteituitval

De gasketen is in hoge mate afhankelijk van elektriciteit. [redacted]

[redacted].¹¹ Grootschalige langdurige elektriciteitsuitval leidt tevens tot grootschalige en langdurige uitval van telecom, waarvan de consequenties en maatregelen in hoofdstuk 4 beschreven worden.

In dit hoofdstuk zijn de genomen maatregelen ten aanzien van grootschalige en langdurige elektriciteituitval beschreven voor de vitale processen gaswinning, -behandeling, -transport en distributie.

3.1 Inhoudelijke bevindingen

[redacted]

[redacted] Uitval van elektriciteit leidt ook tot een sterk verminderde gasafname omdat gasapparaten ook elektriciteit nodig hebben. [redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]. De gasector is zich bewust van de afhankelijkheid van elektriciteit en ze heeft de nodige maatregelen getroffen om de continuïteit van de kritische processen niet te verstoren

3.1.1 Gaswinning en -behandeling

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

De NAM draagt zorg voor het leveren van de juiste kwaliteit gas met de juiste druk aan Gasunie. Indien de druk van het gas van nature al op het goede niveau zit (free flow) kan het leveren door de NAM aan Gasunie plaatsvinden zonder elektriciteit.

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

¹¹ [redacted]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Tot slot heeft de NAM ondergrondse gasopslagen in voormalige en lege gasvelden. Gas wordt opgeslagen zodat bij extreme kou aan de gasvraag kan worden voldaan. Dit opgeslagen gas heeft al de gewenste druk en kan ook worden aangewend bij het uitvallen van één of meer locaties.

3.1.2 Gastransport en -distributie

De **Centrale Commando Post (CCP)** van Gasunie is het centrale punt van waaruit het gastransport wordt gemonitord en aangestuurd.

[Redacted text block]

Naast het CCP heeft Gasunie door het land compressorstations¹², mengstations¹³, meet- en regelstations (M&R), exportstations en 1100 gasontvangststations (GOS). 8 van de 9 compressorstations hebben gasgedreven compressoren en kunnen ook draaien zonder elektrische voeding. Op de M&R stations zijn de regelaars gasgedreven. Ze kunnen zonder elektriciteit hun functie continueren. Hier wordt regelmatig op geoefend.

[Redacted text block]

¹² [Redacted footnote text]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Voordat het gas naar de klanten gaat wordt er op de M&R stations aan het van oorsprong reukloze aardgas het geurengas Odorant¹⁴ toegevoegd. [Redacted text]

[Redacted text block]

Opgemerkt dient te worden dat als de elektriciteit uitvalt de vraag naar gas ook minder wordt. Daar waar gas voor nodig is (bijvoorbeeld centrale verwarmingen), is voor het grootste deel ook elektriciteit nodig. Met andere woorden bij elektriciteitsuitval daalt de vraag naar gas in dat gebied, met uitzondering van de actoren die noodstroomvoorzieningen hebben, zoals bijvoorbeeld ziekenhuizen en banken.

Daarnaast wordt belasting van gasgestookte elektriciteitscentrales en daarmee het gasverbruik verminderd vanwege de elektriciteitsuitval en navenant een lager verbruik. Aanvullend heeft de gasketen bij elektriciteitsuitval in de zomer een minder groot probleem, omdat de vraag naar gas dan laag is. [Redacted text]

[Redacted text block]

Samengevat geldt, dat Gasunie er voor heeft gezorgd, dat bij elektriciteitsuitval noodvoorzieningen met brandstofvoorraden aanwezig zijn, [Redacted text] t gasgedreven

[Redacted text block]

Uitval van elektriciteit levert geen problemen op voor de regionale netbedrijven die het gas naar de consument transporteren zolang er voldoende gas via de GOS-en getransporteerd kan worden naar de gasdistributeurs. [Redacted text]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Bij onvoorziene uitval van aardgaslevering de levering aan huishoudens prioriteit boven andere gebruikers. Met de nationale netbeheerder elektriciteit (TenneT) zijn afspraken gemaakt betreffende de prioritair elektriciteitsvoorziening van vitale delen van het aardgasnetwerk. [Redacted text]

[Redacted text block]

¹⁴ Odorant wordt aan het van oorsprong geurloze aardgas toegevoegd voor het opsporen van gaslekken bij de klanten, het transportsysteem van Gasunie en het distributiesysteem van de regionale netbedrijven (RNB's)

[REDACTED]

3.1.3 Algemeen

- [REDACTED]
- [REDACTED]
 - Continuïteitsplannen in de gasketen houden al rekening met elektriciteituitval. [REDACTED]
 - [REDACTED]

3.2 Procesmatige bevindingen

De gasketen is zich bewust van de afhankelijkheid van elektriciteit en ze heeft de nodige maatregelen genomen om de continuïteit van gaswinning, -behandeling, -transport en distributie niet te verstoren. Naast inhoudelijke bevindingen zijn er ook procesmatige bevindingen gedaan. In deze paragraaf worden de bevindingen ten aanzien van het proces benoemd.

- De interviews en workshops hebben het **inzicht in de weerbaarheid** van de sector tegen elektriciteituitval en de **bewustwording** daarvan vergroot. In het bijzonder de rechtstreekse informatie-uitwisseling tussen de gas- en elektriciteitsector wordt als waardevol ervaren.
- De sectoren willen graag op de hoogte worden gehouden van elkaars (mogelijke) knelpunten en dreigingen. Op strategisch niveau hebben deze sectoren al overleg met elkaar via het platform integrale veiligheid van Netbeheer Nederland. Geopperd is het intersectorale overleg te institutionaliseren niet alleen op strategisch niveau, maar ook op tactisch en operationeel niveau. Met als doel van elkaar te leren en te toetsen of de juiste maatregelen tegen elektriciteituitval zijn genomen. **Geïnstitutionaliseerde intersectorale informatie-uitwisseling** is wenselijk.
- Tijdens de interviews is het duidelijk geworden dat de gassector **zicht willen** hebben op de **prioritering** wie bij elektriciteituitval zolang mogelijk elektrische voeding houden en na afschakeling weer als eerste elektrische voeding krijgen. Hebben de gassector en vooral de locaties in het Groninger-veld hier voorrang?
- Om tot concrete aanvullende maatregelen ter bevordering van weerbaarheid tegen elektriciteituitval te komen zijn **'bedrijf-leverancier'** gesprekken wenselijk. Als de gasketen vragen heeft over de continuïteit van de levering van elektriciteit dient zij dit met haar elektriciteitleverancier te bespreken. Ditzelfde geldt voor de waarborgen die de contracten met de leveranciers van noodaggregaten/ diesel bieden.
- De gassector wil dat de vakdepartementen, die verantwoordelijkheid dragen voor de vitale sectoren, een bijdrage leveren aan een antwoord op de volgende vragen: wie hebben nog meer contracten met leveranciers

GROEN (besloten)

Nationaal Adviescentrum Vitale Infrastructuur

van diesel en noodaggregaten? Hoe is het transport geregeld? Wie hebben als eerste recht op elektriciteit? De **prioriteringsvraag** bij levering van noodaggregaten en diesel gaat een enkele organisatie te boven.

4. Bevindingen: weerbaarheid tegen uitval telecommunicatie

De gassector is zich bewust van de afhankelijkheid van telecommunicatie en ze heeft de nodige maatregelen getroffen om de continuïteit van de kritische processen niet te verstoren. In dit hoofdstuk zijn de genomen maatregelen ten aanzien van grootschalige en langdurige uitval van telecommunicatie beschreven voor de vitale processen gaswinning, -behandeling, -transport en distributie.

4.1 Inhoudelijke bevindingen

4.1.1 Gaswinning en -behandeling

De NAM maakt gebruik van de infrastructuur [REDACTED]. Het dataverkeer van de NAM gaat niet via het openbare net. Alle actieve componenten in dit netwerk beschikken over een noodvoorziening (batterijen). Op één plaats is een noodstroomaggregaat geïnstalleerd voor onder andere de telecommunicatievoorzieningen.

Bij uitval van telecommunicatie draait de productie van de NAM door. Actuele informatie ontbreekt echter en de bereikbaarheid van mensen is moeilijker. Telecommunicatie-uitval heeft geen directe invloed op de bedrijfsvoering en de gaslevering richting Gasunie, omdat de winlocaties operationeel blijven met hun eigen automatiseringssysteem. Een gevolg van het uitvallen van telecommunicatie is echter wel dat de zogenaamde set-points op locatie met de hand uitgevoerd moeten worden door operators. Dit betekent meer arbeidsintensiviteit bij uitval van telecommunicatie. Voorts liggen de belangrijkste documenten zoals handboeken en kaarten uitgedraaid op de locaties zodat de medewerkers er ook zonder de digitale databank bij kunnen. Het is daarbij wel belangrijk dat deze documenten actueel zijn en blijven.

[REDACTED]. Tevens heeft de NAM toegang tot het nationale noodnet voor communicatie met relevante partijen buiten NAM.

Tot slot heeft de NAM procedures opgesteld (zoals in de Manuals of Permitted Operations), waarin wordt aangegeven welke beheersmaatregelen nodig zijn voor het operationeel beheer van de kritische installaties onder extreme omstandigheden (zoals uitval van telecommunicatie voorzieningen); deze procedures worden regelmatig getoetst en geoefend.

4.1.2 Gastransport en -distributie

Bij uitval van telecommunicatie vindt het gastransport overigens 'gewoon' plaats. Ondanks dat actuele informatie ontbreekt, blijven de compressorstations, M&R stations en GOS'n operationeel en zorgen ervoor dat de uitgangsdruk op de gewenste waarde blijft. [REDACTED]

[REDACTED]

Voor dataopslag is een back-up geregeld. Dataverkeer is onder andere belangrijk voor het factureren van gashoeveelheden bij verschillende afnemers. [REDACTED]

Net als bij Gasunie en de NAM kan de gasdistributie door de regionale netbedrijven naar de eindgebruikers intact blijven bij uitval van telecommunicatie. Uitzondering vormt de gasdistributie in één regio, waar via een eigen communicatienet de diverse elektrisch gestuurde gasreduceers op de tussenstations op afstand worden bestuurd vanuit een centrale controlepost. Bij uitval van telecommunicatie geldt dat monteurs worden ingezet om (indien nodig) de regelaars ter plaatse in te stellen.

Bij herstel van storingen is men wel afhankelijk van telecommunicatie en het landelijk storingsnummer om klachten te kunnen ontvangen en de monteurs aan te sturen. Naast de mobiele telefoons beschikken de regionale netbedrijven ook over semafoons, nationaal noodnet en C2000.

Indien er gedurende een lange tijd telecommunicatiestoring is en de monteurs de machines met de hand bedienen, bestaat de kans dat de regionale netbedrijven na een paar dagen capaciteitsproblemen krijgen.

Het uitvallen van telecommunicatie leidt niet tot discontinuïteit van de vitale diensten (gaswinning, -transport en -distributie), omdat deze processen ook zonder telecommunicatie doorgang hebben. [REDACTED]

[REDACTED] uitval van telecommunicatie vervelend, omdat het transport onder andere niet kan worden verrekend, maar niet vitaal. De maatschappelijke veiligheid komt niet in het geding

[REDACTED]

De sector is zich er bewust van, dat in de toekomst de vitale processen in de gasector mogelijk meer afhankelijk zijn van telecommunicatie vanwege digitalisering en vooral de marktliberalisering. Telecom is van belang voor de communicatie van de shippers. De nieuwste ontwikkeling binnen de gasmarkt is dat shippers gezamenlijk verantwoordelijk worden voor hun balans. [REDACTED]

¹⁵ [REDACTED]

¹⁶ [REDACTED]

4.2 Procesmatige bevindingen

In deze paragraaf worden de procesmatige bevindingen beschreven die gedaan zijn tijdens het in kaart brengen van de weerbaarheid van de sector gas ten aanzien van uitval van telecom.

- De gasketen wil graag **op de hoogte worden gehouden** van de ontwikkelingen in het telecommunicatiedomein. Denk hierbij aan verglazen, IP, modernisering en liberalisering. De gasketen wil weten of deze ontwikkelingen van invloed zijn op de leveringszekerheid.
- De gassector wil graag van de telecommunicatiesector weten of zij **concrete suggesties/adviezen** voor de gasketen hebben om de weerbaarheid tegen ernstige uitval van de telecommunicatievoorziening te vergroten.
- De gasketen heeft een **dienstverleningsniveau** bij de leverancier(s) van telecommunicatie afgesloten dat past bij de continuïteitseisen, die de gasketen zelf stelt. Duidelijk is dat de huidige contracten daar kritisch op beoordeeld dienen te worden. Bij onduidelijkheden vraagt de gassector om verduidelijking bij de telecommunicatie provider en past indien nodig het niveau van dienstverlening aan.
- Tijdens de interviews is het duidelijk geworden dat de vitale sectoren **zicht willen** hebben op deze **prioritering** wie bij telecommunicatie-uitval weer als eerste verbinding krijgen. Hebben de vitale sectoren hier voorrang? Wat is de volgorde?
- Geconstateerd is dat de organisatie van de onderhoud- en storingsdiensten in de gassector sterk afhankelijk zijn van telecommunicatiediensten. Het verdient de aandacht om bij de organisatie van onderhoud en storingsdienst het **scenario** op te nemen, dat de kans bestaat dat de telecommunicatie wegvalt.
- De gassector is alert op de mogelijke (toenemende) afhankelijkheid van telecommunicatie bij lopende en **nieuwe ontwikkelingen**. Denk hierbij aan het invoeren van *smart grids*.
- (Het ministerie van Economische Zaken ziet erop toe, dat de NCO-t leden hun continuïteitsmanagement op orde hebben. Een **minimum niveau aan continuïteitsmanagement** is echter niet wettelijk vastgelegd. De gasketen vraagt of dit niet wettelijk vastgelegd zou moeten worden.
- Voor de continuïteit van de noodstroomvoorzieningen bij de gasbedrijven is brandstof nodig. De sector geeft aan dat ze behoefte heeft aan een **strategisch logistiek plan** voor distributie van olie in calamiteuze situaties.¹⁷
- De behoefte is uitgesproken een communicatieplan op te stellen met daarin aangegeven de requirements voor de benodigde communicatiemiddelen.
- Geopperd wordt **C2000 en het noodnet ook in normale omstandigheden** in te zetten wordt zodat werknemers weten hoe en gewend zijn C2000 en noodnet te gebruiken.
- De gassector geeft aan betrokken te willen zijn in de verdere uitrol van het nieuwe noodnet. Sectorspecifieke wensen kunnen dan met de sector besproken worden.
- De gassector wil graag door de overheid geïnformeerd worden over de **weerbaarheid van C2000** tegen langdurige uitval van elektriciteit. Tevens wil de gassector geïnformeerd worden over de **toekomstvastheid en continuïteit van de semafoonsystemen**.

¹⁷ Zoals ondermeer is geadviseerd in "RAPPORT BESCHERMING VITALE INFRASTRUCTUUR 2005" en waarin is aangegeven, dat het Ministerie van Economische Zaken in overleg met de vitale sectoren de logistieke plannen met betrekking tot de maatregel voorziening prioritaire olieverbruikers verder zal uitwerken.

5. Conclusie

De gasector behoort tot de vitale sectoren en het leveren van gas behoort tot de vitale producten en diensten. De Nederlandse samenleving is sterk afhankelijk van een ongestoorde gasvoorziening. **Gaswinning, -behandeling, -transport en –distributie zijn de kritische processen in de gasketen.** Op dit moment geldt dat de gasketen voor deze processen **sterk afhankelijk is van elektriciteit en in mindere mate van telecommunicatie.** De gasketen is zich bewust van de afhankelijkheid van elektriciteit en telecommunicatie en ze heeft de nodige maatregelen genomen om de continuïteit van gaswinning, -behandeling en –transport niet te verstoren.

De afhankelijkheid van [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Kortstondige uitval van telecommunicatie wordt naar de mening van experts uit de gasector ervaren als vervelend, omdat het transport onder andere niet kan worden verrekend, maar niet vitaal. De maatschappelijke veiligheid komt niet in het geding [REDACTED]

[REDACTED]. Als achtervang heeft de gasketen toegang tot het nationale noodnet, zijn er semafoons en is Gasunie aangesloten op C2000¹⁸. Het gaswinning en –behandelingsproces draait door. Actuele

¹⁸ NAM beschikt niet over C2000 maar is wel aangesloten op het nationale noodnet

informatie ontbreekt echter en de bereikbaarheid van mensen is moeilijker. Het dataverkeer is bij telecommunicatie-uitval niet in te zien. Ondanks de telecommunicatie-uitval draaien de A- en B-locaties van NAM door met hun eigen automatiseringssysteem. Telecommunicatie-uitval heeft geen directe invloed op de bedrijfsvoering en de gaslevering richting Gasunie. [REDACTED]

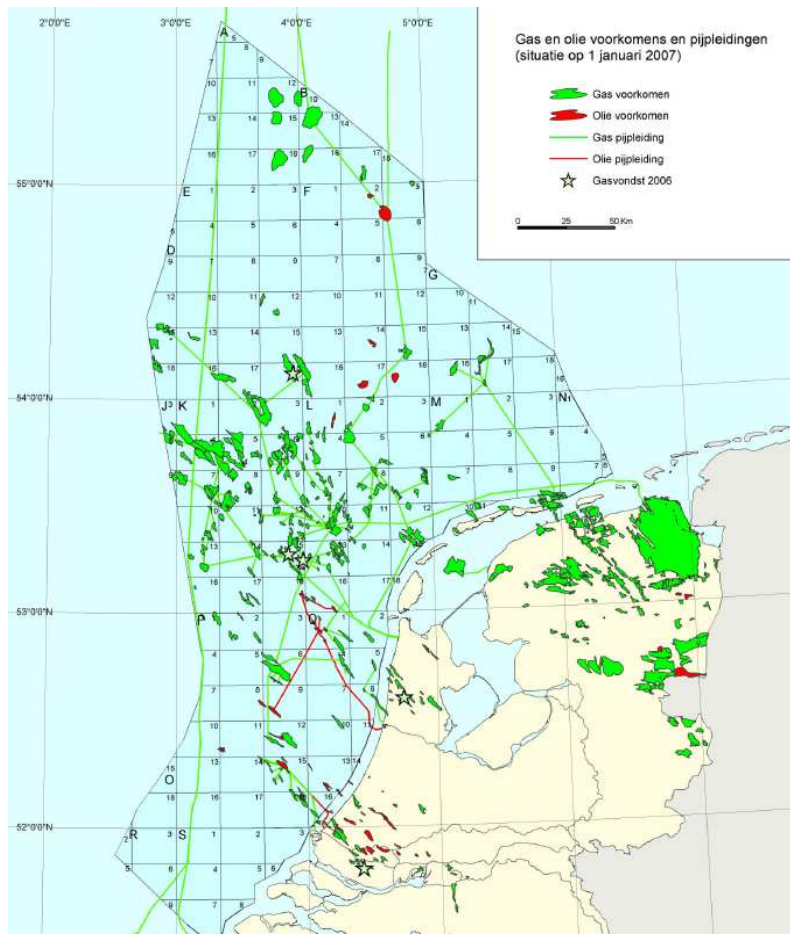
[REDACTED] **In de toekomst worden de vitale processen in de gasector mogelijk meer afhankelijk van telecommunicatie gezien de ontwikkeling op gebied van marktliberalisering.**

De sector ziet voor zichzelf acties die ondernomen kunnen worden om de weerbaarheid verder te vergroten. Zij hebben echter ook wensen richting overheid, elektriciteit en telecommunicatie sector geformuleerd. Belangrijkste bevinding is dat informatie-uitwisseling tussen sectoren het inzicht en bewustzijn ten opzichte van weerbaarheid tegen elektriciteit en telecommunicatie uitval vergroot. Met dit rapport is een proces op gang gebracht waarbij betrokken partijen de huidige situatie in beeld hebben. De volgende stap is het verder in beeld brengen van de gewenste situatie en hoe daar te komen.

Bijlage A: Infrastructuur Gas

Gaswinning- en behandeling

De Nederlandse Aardoliemaatschappij (NAM) is de grootste producent van aardgas en aardolie in Nederland. Per jaar produceert de NAM circa 50 miljard m³ aardgas. 27 miljard m³ gas komt uit het Groningen-gasveld en de rest uit de verschillende kleinere velden elders op land (12,5 miljard m³) en van de Noordzee (11 miljard m³). De NAM voorziet 75 procent van de totale gasproductie in Nederland.¹⁹

Gas en olievoorkomens in Nederland en op het continentale plat

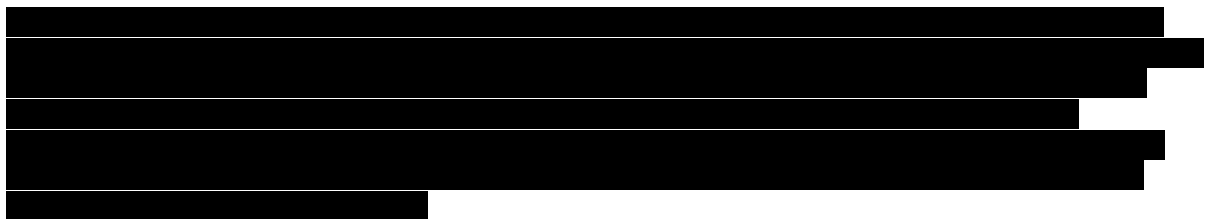
¹⁹ <http://www.nam.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

Gaswinning en gasbehandeling zijn de kritische processen, die plaatsvinden op de NAM locaties. In het kort werkt dit als volgt. Het gas dat vanuit een winput naar boven komt staat onder hoge druk en heeft een hoge temperatuur. Via een afsluiter stroomt het gas via een drukverhogingsinstallatie (compressoren) naar een behandelingsinstallatie, waar het gas expandeert en temperatuur wordt verlaagd. Door de druk- en temperatuurverlaging worden condensaat en waterdamp vloeibaar en kunnen ze worden gescheiden van het gas. Het gas wordt daarna getransporteerd naar Gasunie, die voor verder transport zorgt.²⁰

Tevens heeft de NAM tijdelijke ondergrondse gasopslagen in de voormalige en lege gasvelden bij Grijpskerk en bij Langelo in het Norg-veld. Gas wordt daar zomers opgeslagen zodat bij extreme kou aan de Nederlandse gasvraag kan worden voldaan. In het Groningen-veld is al zoveel aardgas gewonnen, dat de druk niet meer voldoende is tijdens de piekvraag. De NAM schat in, dat Nederland voor nog ongeveer 25 jaar voldoende gas heeft, afhankelijk van de vraag naar aardgas de komende jaren.²¹

Behandelingsstation Den Helder

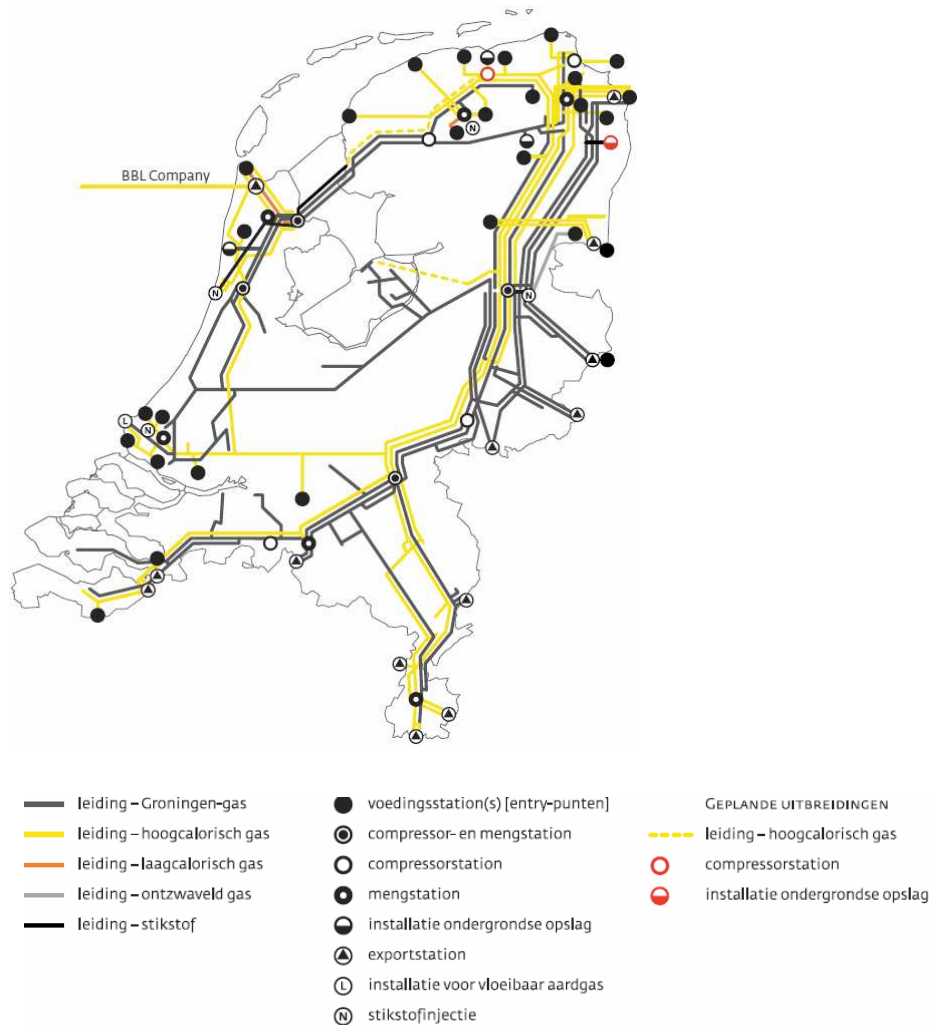
²⁰ <http://www.nam.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

²¹ <http://www.nam.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

Gastransport en -distributie

De gasinfrastructuur in Nederland kan men onderverdelen in het landelijk gastransportnet van Gasunie (beheerd door GTS) en de lokale distributiebedrijven (beheerd door de RNB's).

Gasunie is een Europees gasinfrastructuurbedrijf, dat zorgt voor transport van aardgas door een gasnetwerk in Nederland, het noorden van Duitsland en uitlopers naar Denemarken en het VK. De NAM is één van de productiebedrijven waarvan Gasunie haar te transporteren gas ontvangt. Het gasnetwerk van Gasunie is één van de grootste gastransport-hogedruknetwerken in Europa. Het totaal getransporteerde volume gas getransporteerd door Gasunie in 2008 bedraagt 117 miljard m³.²²

Overzichtskartaat infrastructuur Gasunie

Gasunie biedt haar transportdiensten in Nederland aan via haar dochteronderneming Gas Transport Services B.V. (GTS). GTS is beheerder van het landelijk gastransportnet en is verantwoordelijk voor de aansturing van het gastransport (de aanwezigheid van voldoende transportcapaciteit voor evenwicht in het transportnet) en de ontwikkeling van het binnenlandse gastransportnet en bijbehorende installaties. Zij biedt op een onafhankelijke

²² <http://www.gasunie.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

manier gastransportdiensten aan en voert deze uit met als doel het mogelijk maken van een goed functionerende vrije gasmarkt in Nederland. Dit is wettelijk vastgelegd. De Energiekamer van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMA) stelt de voorwaarden en tarieven vast en toetst deze normen uit de Gaswet.²³

Het centrale besturingscentrum van Gasunie bevindt zich in Groningen. Vanuit de Centrale Commando Post (CCP) bestuurt Gasunie het gastransport in heel het land. Het fysieke gastransport, hoe het gas stroomt en of de druk op peil blijft, wordt hier in de gaten gehouden. Bij het ontdekken van een storing wordt er gelijk actie ondernomen door de CCP. Bijvoorbeeld door op afstand afsluiters te sluiten of te openen met behulp van het computerprogramma ARGOS (Automate Remote Gastransmission and Online Simulation).²⁴

[REDACTED] ²⁶, 77 meet- en regelstations (M&R), 10 exportstations en 1100 gasontvangstations²⁷ (GOS) en 12.000 kilometer [REDACTED]
 [REDACTED]
 [REDACTED]

Op de GOS-en zijn partijen aangesloten, die het gas (via leveranciers) aan de consument leveren. De klanten van de GTS zijn shippers, de regionale netbedrijven (RNB's) en direct aangeslotenen (industrieën en centrales). Zij hebben een contract met GTS. Aanvullend hebben de direct aangeslotenen en de shippers weer een contract met de leveranciers.

Vanuit ruim 1100 GOS-en levert GTS gas aan de RNB's; In deze GOS-en wordt de druk van het gas gereduceerd (waardoor het gas sterk afkoelt), het te leveren gas verwarmd (om bevroering van componenten te voorkomen) en het gasdebiet gemeten.

Het regionale gasnet van de RNB's bestaat uit een hoge druknet (4 of 8 bar) en een lage druknet (meestal 100mbar, soms 30 mbar) en wordt gevoed vanuit meestal meerdere GOS-en. Gasdrukregelstations regelen de gasdruk van het lage druknet. Vanuit de hogedruknetten, die vaak met elkaar verbonden zijn, worden de lage druknetten gevoed (levering aan huishoudens, kantoorgebouwen enz.) en wordt direct geleverd aan lokale grootgebruikers.

²³ <http://www.gastransportservices.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

²⁴ <http://www.gastransportservices.nl> geraadpleegd op 21 december 2009

²⁵ *Compressie en menging (Grijpskerk, Ommen, Wieringermeer, Beverwijk en Ravenstein. Alleen compressiefunctie (Anna Palowna, Oldeboom, Spijk, Alphen (N.-Br.) en Zweekhorst (Zevenaar) In de Noord-Zuid Route zijn twee nieuwe compressorstations gepland, een in Scheemda (Groningen) en een in Wijngaarden (Zuid-Holland).*

²⁶ *Mengstations: Beekse Bergen, Beverwijk, Kootsterille, Maasvlakte, Noordbroek, Ommen, Oudelandertocht, Pernis, Puth-Schinnen, Ravenstein en Wieringermeer*

²⁷ *gebouwen zijn eigendom van de RNB's en de installaties eigendom van GTS*

Bijlage B: Gebruikte documentatie²⁸

Dunn Caveltly, M. and Suter, M., Public–Private Partnerships are no silver bullet: An expanded governance model for Critical Infrastructure Protection – International Journal of Critical Infrastructure Protection. Zurich: Center for Security Studies, 27 augustus 2009

Ernst & Young, Afhankelijkheden vitale sectoren van de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de vitale (Telecommunicatie en ICT) infrastructuur, Den Haag: Ernst & Young, 6 februari 2008

Luijff H.A.M., Nieuwenhuijs, A.H., Kernkamp, A.C., Jong, de K.Y., Burger, H.H., Bik, A.L., Hoogstraaten, J.M., Bescherming Vitale Infrastructuur: Quick-scan naar vitale producten en diensten - Den Haag: TNO, 2003.

Luijff H.A.M., Critical infrastructure dependencies hurt, don't they? - Weak spot analysis - Den Haag: TNO, 2008.

Luijff H.A.M., Nieuwenhuijs, A.H., Kernkamp, A.C., Jong, de K.Y., Burger, H.H., Bik, A.L., Hoogstraaten, J.M., Bescherming Vitale Infrastructuur: Quick-scan naar vitale producten en diensten - Den Haag: TNO, 2003

Programma Nationale Veiligheid, Nationale Risicobeoordeling Leidraad Methode - Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2008

Programma Nationale Veiligheid, Nationale Risicobeoordeling Bevindingenrapportage - Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2008

Programma Nationale Veiligheid, Robuustheid communicatiemiddelen tijdens crises – Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1 juli 2009

Sutton, D., Critical information infrastructure protection Interdependency between Energy and Telecommunications, ENISA Quarterly Review Vol. 5, No. 3, September 2009

Overig

Bescherming van de vitale infrastructuur in de financiële sector – januari 2005

Business Continuity Oversight Expectations for systematically important payment systems (European Central Bank)

Critical Infrastructure Protection Modelling and Analysis Program (CIPMA)- Trusted Information Sharing Network (TISN) for Critical Infrastructure Protection, Banking and Finance, Energy, Communications, and Water Services Sector Tasking and Dissemination Protocols May 2009

Definition of a methodology for the assessment of mutual interdependencies between ICT and electricity generation / transmission infrastructures-MIA (Methodology for Interdependencies Assessment)

²⁸ De gebruikte documentatie, die hier is opgenomen is de documentatie, die geraadpleegd is voor het gehele traject Weerbaarheid van vitale sectoren tegen ernstige elektriciteit en telecommunicatie uitval.

Nationaal Adviescentrum Vitale Infrastructuur

Evaluatie Crisisoefening Waterproef 20 maart 2009

High Level Principles for business continuity (august 2007)

Jaarrapportages NCO-t leden richting EZ, met daarin kwetsbaarheden van Telecom/ICT sector

Kwaliteits- en capaciteitsdocumenten Gas en Electriciteit

Scenario langdurige elektriciteitsuitval als gevolg van een terroristische aanslag

Sectorale rapportages per vitale sector ten behoeve van de tweede beleidsbrief Bescherming Vitale Infrastructuur aan de Tweede Kamer) voor eind 2009 gepland)

Sectorale rapportages per vitale sector ten behoeve van de tweede beleidsbrief Bescherming Vitale Infrastructuur aan de Tweede Kamer)

The IRRIS European Integrated Project: www.irriis.org (Integrated Risk Reduction of Information Based Infrastructure systems)

Toetsingskader Business Continuity Planning (BCP) Financiële Kerninfrastructuur (Versie: 2007)

Simulating interdependent Critical Infrastructures with SimCIPAndrij Usov Fraunhofer IAIS,

Wet en regelgeving zoals Gaswet en de diverse codes

Bijlage C: Wet en Regelgeving

Relevante regelgeving van de gasketen omvat de Europese Richtlijnen met betrekking tot gas, de Gaswet en secundaire wetgeving zoals Algemene Maatregelen van Bestuur, Ministeriële regelingen en beleidsregelingen. Daarnaast zijn ook besluiten en rechterlijke uitspraken relevant voor de invulling van de wet- en regelgeving.²⁹

Het Europees Programma *Critical Infrastructure Protection* (EPCIP)³⁰ schrijft verschillende richtlijnen voor. De Europese Richtlijn over gemeenschappelijk regels voor interne markt voor aardgas³¹ is geïmplementeerd in de gewijzigde Gaswet, die op 14 juli 2004 in werking getreden. Tevens geldt de Europese verordening betreffende de voorwaarden voor de toegang tot aardgastransportnetwerken³². Voorts zijn begin 2009 de Europese richtlijn tot bescherming van de vitale infrastructuur en de daarbij horende (vrijblijvende) parameters in werking getreden. De richtlijn is een belangrijk onderdeel van het EPCIP en behandelt het identificeren en benoemen op Europees niveau van vitale infrastructuur en het vaststellen van de noodzaak om de bescherming hiervan te verbeteren. Op dit moment betreft de richtlijn alleen de sectoren Energie(waaronder Gas) en Transport. De inzet van de Europese Commissie is erop gericht dit uit te breiden met andere sectoren, zoals de ICT-sector.³³

De Gaswet³⁴ vormt het wettelijk kader voor het transport en de levering van gas. De taken van de netbeheerder zijn hierin vastgelegd. In Artikel 10 staan bepalingen over het waarborgen van veiligheid van gastransport. De netbeheerder van het landelijk gastransportnet (GTS) heeft tot taak voorzieningen te treffen in verband met de leveringszekerheid en ook voorzieningen te treffen gericht op de beschikbaarheid van voldoende transportcapaciteit met het oog op voldoende transportzekerheid. Aanvullend heeft GTS bijzondere verantwoordelijkheden voor publieke taken met betrekking tot de leveringzekerheid tijdens koude dagen. Alle netbeheerders dienen samen te werken om ook het transport van aardgas in buitengewone omstandigheden te waarborgen.

Bij de uitvoering van de wettelijke taken houdt GTS zich aan de artikelen uit de Gaswet. Zo dient de landelijk netbeheerder zijn klanten onder gelijke omstandigheden te behandelen en ontvangt de Energiekamer van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) jaarlijks een rapportage voor 1 maart van elk jaar over de naleving van de kwaliteitscriteria. Samen met de Energiekamer (vroeger: DTe) is het Reglement opgesteld waarin regels zijn opgenomen die discriminatie bij de uitoefening van de taken van GTS voorkomen. Onderdeel van de wetgeving is een rapportage richting de Energiekamer betreffende de naleving van het reglement.³⁵

²⁹ <http://www.energiekamer.nl> geraadpleegd op 22-12-09

³⁰ http://ec.europa.eu/justice_home/funding/2004_2007/epcip/funding_epcip_en.htm geraadpleegd op 23-12-09

³¹ <http://www.energiekamer.nl> geraadpleegd op 22-12-09

³² <http://www.energiekamer.nl> geraadpleegd op 22-12-09

³³ Ministerie van BZK, Implementatieplan voor de EPCIP-richtlijn, december 2008

³⁴ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0011440> geraadpleegd op 22-12-09

³⁵ <http://www.gastransportservices.nl> geraadpleegd op 22-12-2009

De Gaswet

Wet van 22 juni 2000, houdende regels over het transport en de levering van gas (Gaswet)

Artikel 10a

1. Onverminderd de artikelen 10, 42 en 54a, en hoofdstuk 2 heeft de netbeheerder van het landelijk gastransportnet tevens tot taak:

- a. voorzieningen te treffen in verband met de leveringszekerheid,
- b. het in evenwicht houden van het door hem beheerde gastransportnet,
- c. gebruikers van het door hem beheerde gastransportnet aan te bieden het gas, dat zij hem aanbieden voor transport door bijmenging van gassen of op andere wijze in een overeengekomen kwaliteit en samenstelling te brengen, tenzij dit redelijkerwijs niet van hem kan worden geveerd;
- d. het aanbieden van flexibiliteitsdiensten aan een ieder, die daarom verzoekt, voor zover de in artikel 54, eerste lid, bedoelde rechtspersoon een economische machtspositie heeft op de markt voor flexibiliteitsdiensten;
- e. het op de grondslag van paragraaf 5.4 bevorderen van een planmatig beheer van voorkomens van gas;
- f. indien Onze Minister hem dit opdraagt, werkzaamheden te verrichten ter uitvoering van de taak, bedoeld in artikel 52a, en
- g. voorzieningen te treffen, gericht op de beschikbaarheid van voldoende transportcapaciteit met het oog op voldoende transportzekerheid.

Besluit leveringszekerheid Gaswet

Besluit van 13 april 2004, houdende regels inzake voorzieningen in verband met de leveringszekerheid (Besluit leveringszekerheid Gaswet)

Artikel 2

1. De netbeheerder van het landelijk gastransportnet zorgt voor alle voorzieningen op het gebied van gasinkoop, flexibiliteitsdiensten en gastransport op het landelijke gastransportnet, nodig om vergunninghouders in staat te stellen de pieklevering te verzorgen voor alle kleinverbruikers in Nederland. Deze voorzieningen moeten volstaan om pieklevering te kunnen verzorgen op een dag met een gemiddelde effectieve etmaal temperatuur in De Bilt van – 17 °C (graden Celsius).

2. De netbeheerder van het landelijk gastransportnet stelt ter uitvoering van zijn in het eerste lid genoemde taak gas beschikbaar aan vergunninghouders op de punten waar een verbinding bestaat tussen het landelijk gastransportnet en de netwerken van de netbeheerders, niet zijnde de netbeheerder van het landelijk gastransportnet.

3. De netbeheerder van het landelijk gastransportnet stelt de totale omvang vast van de voorzieningen nodig voor de pieklevering voor alle kleinverbruikers en stelt deze ter beschikking naar rato van het kleinverbruikersbestand van de vergunninghouders. De landelijke netbeheerder brengt de voorzieningen voor pieklevering, dienovereenkomstig in rekening aan vergunninghouders, tenzij anders overeengekomen.

Technische codes

Wettelijke taken LNB van algemeen belang (Onderdeel van de voorwaarden als bedoeld in artikel 12b van de Gaswet)

Artikel 2 LEVERINGSZEKERHEID

Artikel 2.1 Pieklevering

Artikel 2.1.1 Ingevolge het Besluit leveringszekerheid Gaswet treft de netbeheerder van het landelijk gastransportnet voorzieningen teneinde de vergunninghouder in staat te stellen de pieklevering te verzorgen aan alle kleinverbruikers in Nederland. Hiertoe reserveert de netbeheerder van het landelijk gastransportnet transportcapaciteit in het landelijk gastransportnet en kan de netbeheerder van het landelijk gastransportnet zowel productiecapaciteit als gas reserveren.

De EPCIP-richtlijn

De EPCIP (European Programme on Critical Infrastructure Protection) de Europese richtlijn tot bescherming van de vitale infrastructuur. Deze is van toepassing op zogenoemde European Critical Infrastructure (ECI), die bij verstoring of vernietiging aanzienlijke gevolgen heeft in tenminste twee lidstaten. Op dit moment betreft de richtlijn alleen de sectoren Energie en Transport. De inzet van de Europese Commissie is erop gericht dit uit te breiden met andere sectoren, zoals de ICT-sector.

Sinds 12 januari 2009 gelden er EPCIP richtlijnen en richtsnoeren voor het bepalen van deze Europese vitale infrastructuur. Deze verplichten EU lidstaten om ECI's te identificeren en wanneer nodig aan te merken. Criteria hierbij zijn of de infrastructuur vitaal is, de gevolgen van uitval en mogelijkheden tot vervanging, of er een grensoverschrijdend effect en belang is en of er mogelijk sprake is van sector overstijgende afhankelijkheden. De beheerder van de ECI dient een beveiligingsplan (Operator Security Plan, OSP) te hebben, dat voldoet aan de eisen van de richtlijn en een veiligheidsverbindingfunctionaris (Security Liaison Officer, SLO) te hebben aangewezen.

Voor alle aangemerkte ECI moet een (all hazards) dreigingsanalyse worden opgesteld en een risicobeoordeling. Hierbij moet zijn aangegeven waarvan het betreffende land afhankelijk is en welke andere landen van de ECI afhankelijk zijn. De SLO draagt zorg voor het inventariseren van de belangrijkste processen per ECI, het opstellen van de risicoanalyse en de selectie en prioritering van de (procedurele, permanente of graduele) beveiligingsmaatregelen. Per land moet tevens een (beleidsmatig) nationaal Critical Infrastructure Protection (CIP) contact point (CP) zijn ingericht.

Elke twee jaar wordt naar de Europese Commissie een verslag verstuurd met de soorten kwetsbaarheden, dreigingen en risico's voor de deelsectoren. Op deze manier kan worden nagegaan of verdere beschermingsmaatregelen op EU-niveau overwogen moeten worden.

De EPCIP-richtlijn wordt in Nederland niet geïmplementeerd in wetgeving, maar is gewaarborgd in beleid. Hierbij blijft per sector geregeld, wat sectoraal is waarbij alle betrokken partijen hun verantwoordelijkheid nemen. Het programma Bescherming Vitale Infrastructuren heeft een implementatievoorstel voorbereid om de EPCIP richtlijn voor 2011 te implementeren.

In Nederland is het CIP belegd bij een interdepartementale commissie onder leiding van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met vertegenwoordigers van de ministeries van EZ, V&W, VROM en Justitie. De dreigingsanalyse zal onder regie van het verantwoordelijke vakdepartement worden uitgevoerd.